

Agnieszka POCZTA-WAJDA*
Agnieszka SAPA**

Paradygmat rozwoju zrównoważonego – ujęcie krytyczne

Wprowadzenie

Koncepcja rozwoju zrównoważonego pojawiała się w latach 60/70. XX wieku¹. Idea ta powstała w odpowiedzi na rosnącą świadomość społeczeństwa na temat powstających zagrożeń² w warunkach systematycznego wzrostu gospodarczego i ograniczonych zasobów naturalnych. Nasiliły się wtedy zjawiska związane z kryzysem ekologicznym, który był przejawem negatywnych efektów zewnętrznych wzrostu gospodarczego prowadzonego praktycznie w niezmięnionej formie od czasów rewolucji przemysłowej. Istotą rozwoju był wówczas wyraźny prymat tempa rozwoju sfery gospodarczej nad sferą społeczną i środowiskową [Fiedor, Kociszewski, 2010, s. 169]. Przed nadchodzącym kryzysem globalnym ostrzegali m.in. autorzy raportu U. Thana³ pt. *Człowiek i jego środowisko* z 1969 roku oraz I raportu Klubu Rzymskiego pt. *Granice wzrostu* z 1972 roku⁴. Wszystko to stało się przesłanką podjęcia prac nad stworzeniem modelu cywilizacji oszczędzającej środowisko przyrodnicze i zapewniającej dostęp do zasobów obecnemu i przyszłemu pokoleniom⁵.

* Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

** Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

¹ Należy podkreślić, że zachowania wpisujące się w ideę zrównoważonego rozwoju widoczne były już wcześniej. Ich przykładem są np. tarasowe uprawy rolne w Chinach czy rozporządzenia z 1294 roku dotyczące regulowania gospodarki lasów w Norymberdze [Płachciak, 2011, s. 231–232].

² Zagrożenia te obejmowały m.in.: przewidywany wysoki wzrost demograficzny, szybkie zużywanie zasobów naturalnych, wzrost zanieczyszczenia środowiska, niezaspokajanie podstawowych potrzeb coraz większych grup ludności, destabilizacja systemów przyrodniczych i społeczno-ekonomicznych [Zabłocki, 2002, s. 13, Matuszczak, 2013, s. 68].

³ Ówczesny sekretarz generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych.

⁴ Na konieczność zbliżania rozwoju gospodarczego z wymogami środowiska przyrodniczego uwagę zwracano również w innych opracowaniach z lat 70. XX wieku (np. raport *Postanie z Cocoyoc* z konferencji ONZ z 1974 roku, raport *Inny rozwój* wykonany przez Fundację im. Daga Hammarskjolda dla ONZ w 1975 roku, czy trzeci raport dla Klubu Rzymskiego pt. *O nowy ład ekologiczny* z 1976 roku [Płachciak, 2011, s. 241].

⁵ Okres ten określany jest początkiem „rewolucji środowiskowej” [Markowski, Stawasz, 2001, s. 207, Pondel, 2013, s. 15].

W wyniku zainicjowanych wtedy prac powstała koncepcja rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*). Z uwagi na swój złożony, wieloaspektowy i interdyscyplinarny charakter koncepcja ta znajduje obecnie zastosowanie w wielu dziedzinach gospodarki. Jej wdrażanie ma jednak swoich zwolenników, jak i konstruktywnych przeciwników. Wobec dominującego w literaturze pozytywnego podejścia do tej koncepcji, głównym celem pracy jest identyfikacja krytycznego stanowiska wobec idei rozwoju zrównoważonego. Artykuł ma charakter przeglądowny. W badaniu, przeprowadzonym na podstawie krajowych i zagranicznych źródeł literatury przedmiotu, wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa z elementami wnioskowania indukcyjnego. W pierwszej części pracy przedstawiono definicję zrównoważonego rozwoju oraz omówiono krótko jej ewolucję, natomiast w części drugiej przytoczono najczęściej formułowane poglądy krytyczne wobec tej koncepcji.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego w zarysie

Pojęcie rozwoju zrównoważonego wprowadziły do światowego słownictwa gremia Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)⁶. Przyjmuje się, że pierwowzorem idei rozwoju zrównoważonego była koncepcja ekorozwoju (*ecodevelopment*). Termin ten po raz pierwszy pojawił się podczas konferencji ONZ pt. Środowisko i człowiek w Sztokholmie w 1972 roku. Ekorozwój stanowić miał alternatywną propozycję dla ówczesnych koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego. Określono go jako strategię rozwoju ukierunkowaną na racjonalne wykorzystanie lokalnych zasobów oraz wiedzy posiadanej przez rolników na potrzeby izolowanych obszarów wiejskich Trzeciego Świata [Gudowski, 2009, s. 13–14]. Budowa koncepcji ekorozwoju determinowana była debatą na temat możliwości wyrównywania różnic między krajami Południa i Północy, ograniczała się do beneficjentów społeczności wiejskich i rolnictwa, tj. sektorów bezpośrednio powiązanych ze środowiskiem przyrodniczym. Z czasem zaczęto odchodzić od terminu ekorozwój na rzecz określenia rozwój zrównoważony (*sustainable development*)⁷.

Rozwój zrównoważony stał się kluczowym elementem raportu Komisji ONZ ds. Środowiska i Rozwoju pt. *Nasza wspólna przyszłość* z 1987 roku (tzw.

⁶ Pierwotnie pojęcie zrównoważonego rozwoju zostało przedstawione przez H. C. von Carlowitza w pracy pt. *Sylvicultura economica* z 1713 roku. Pojęcie to odnosiło się do takiego gospodarowania lasem, aby mógł się on zawsze odbudować. Określenie stosowane początkowo głównie w leśnictwie, w kolejnych latach zostało „przejęte” przez inne dziedziny życia. Więcej zob. [Płachciak, 2011, s. 232–233; Matuszczak, 2013, s. 66–67]. Więcej o koncepcji rozwoju zrównoważonego, genezie powstania i kamieniach milowych w jej rozwoju, zob. [Rokicka, Woźniak, 2016].

⁷ W literaturze przedmiotu nie ma zgody co do relacji między koncepcją ekorozwoju i rozwoju zrównoważonego. Część badaczy terminy te traktuje zamiennie, dla innych ekorozwój jest pojęciem węższym niż rozwój zrównoważony.

raport Brundtland). Rozwój zrównoważony określono jako rozwój trwały, w którym zaspokajanie potrzeb teraźniejszych nie ogranicza możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń. W koncepcji tej podkreśla się również międzypokoleniową równość, co oznacza, że potrzeby dzisiejsze są tak samo ważne jak potrzeby przyszłych pokoleń [WCDE, 1987, s. 8; Janoś-Kresło, 2008, s. 44]. W raporcie Brundtland postulowano, by gospodarka i przyroda były rozumiane jako zintegrowane komponenty systemowe, a cele ekonomiczne i ekologiczne winny być powiązane z celami społecznymi.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego została wyraźnie określona podczas Szczytu Ziemi z Rio de Janeiro, który odbył się w 1992 roku. W wypracowanym tam stanowisku postawiono znak równości między strategią ochrony środowiska i rozwojem społeczno-gospodarczym. Rozwój zrównoważony określono jako „strategię przekształceń ekologicznych, społecznych, techniczno-technologicznych i organizacyjnych, których celem jest osiągnięcie racjonalnego i trwałego poziomu dobrobytu społecznego, umożliwiającego przekazanie go następnym pokoleniom bez obawy zagrożenia destrukcją zasobów przyrody i ekosystemów” [*Dokumenty Końcowe...*, 1998]. Na tej samej konferencji przyjęto także Agendę 21, czyli światowy program działań na rzecz rozwoju zrównoważonego, który stanowi swego rodzaju drogowskaz dla realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego w praktyce [Fiedor, Kociszewski, 2010, s. 172; Matuszczak, 2013, s. 69]. Dokument ten stał się podstawą dla przyjęcia m.in. Konwencji Narodów w sprawie zmian klimatu (i wynikającego z niej Protokołu z Kioto z 1997 roku) czy Deklaracji Milenijnej przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 2000 roku. Gotowość międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju zrównoważonego została również potwierdzona w 2002 roku na Szczycie Ziemi w Johannesburgu. Wyznaczono wtedy trzy filary, na których powinien wspierać się rozwój, tj. gospodarka, społeczeństwo i środowisko [więcej zob. Bąkiewicz, Żuławska, 2010, s. 84–86]. Wzrost gospodarczy, postęp społeczny oraz ład środowiskowy traktowane są zatem jako zjawiska współzależne, co implikuje konieczność łącznego rozwiązywania problemów na ścieżce zrównoważonego rozwoju⁸ [Matuszczak 2013, s. 70].

Pojęcie rozwój zrównoważony pojawia się wielu dokumentach międzynarodowych czy krajowych. Jednak, jak zaznacza B. Rakoczy [2009, s. 31] „zwrot ten powinien być używany i stosowany, choć nie powinien być definiowany przez prawodawcę, nie ma bowiem możliwości trafnego i kompleksowego opisanie zrównoważonego rozwoju językiem prawnym”. Pojęcie rozwoju zrównoważonego nie jest jednoznacznie zdefiniowane w literaturze przedmiotu. Ta niejednoznaczność definicyjna widoczna jest m.in. w określonych

⁸ B. Fiedor i K. Kociszewski [2010, s. 171] zwracają uwagę, że w prowadzeniu polityki rozwoju zrównoważonego należy uwzględnić pięć ładów, tj. ekologiczny, społeczny, ekonomiczny i przestrzenny oraz piąty instytucjonalno-polityczny umożliwiający wdrażanie odpowiednich rozwiązań w polityce gospodarczej, społecznej, ekologicznej i przestrzennej.

przez Borysa [2005, s. 67] relacjach koncepcji rozwoju zrównoważonego do innych koncepcji rozwoju. Rozwój zrównoważony (*sustainable development*) traktowany może być jako:

- ❑ cecha ekorozwoju, tj. najszerszego pojęcia wobec rozwoju zrównoważonego, rozwoju trwałego i podtrzymującego;
- ❑ synonim ekorozwoju, rozwoju trwałego i samopodtrzymującego⁹;
- ❑ komplementarne pojęcie do rozwoju trwałego (pojęcia te mają część wspólną);
- ❑ synonim neutralności do środowiska przyrodniczego (ekorozwój oznacza tu aktywną formę powiększającą pojemność środowiska);
- ❑ szersze pojęcie niż rozwój trwały, samopodtrzymujący i ekorozwój.

Rozwój zrównoważony (*balanced development*) rozumiany jest również jako komplementarna kategoria rozwoju niekonwencjonalnego obok rozwoju trwałego, samopodtrzymującego i ekorozwoju.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego pozostaje w obszarze zainteresowania wielu dziedzin życia, ma charakter interdyscyplinarny, co determinuje konieczność łączenia wielu różnych dyscyplin badawczych w ich wymiarze poznawczym, jak i aplikacyjnym¹⁰. Stąd też, jak zaznacza J. Wilkin [2003, s. 15], uwzględniając „pojemność” przedmiotowej koncepcji warto rozważyć kwestię zrównoważenia w ujęciu sektorowym.

Krytyczna ocena rozwoju zrównoważonego

Koncepcja zrównoważonego rozwoju znalazła wielu zwolenników w świecie nauki, polityki oraz praktyki i spotyka się najczęściej z pozytywną oceną. Poglądy krytyczne są rzadziej formułowane, ale można je odnaleźć zarówno w polskiej, jak i zagranicznej literaturze. Część z nich ma charakter filozoficzno-etyczny i odnosi się do samej idei zrównoważonego rozwoju, inne natomiast wskazują na kwestie praktyczne związane z wdrażaniem tej koncepcji i jej efektami.

Problem pojawia się już z samą definicją zrównoważonego rozwoju, która wydaje się być wewnętrznie sprzeczna. Kluczowymi elementami dwóch z trzech składowych rozwoju zrównoważonego (rozwoju społecznego i wzrostu gospodarczego) są bowiem wolność gospodarcza i swoboda podejmowania decyzji w różnych sferach życia¹¹. Narzucanie podmiotom gospodarczym

⁹ To podejście, jak zaznacza S. Łojewski [1998, s. 228] często występuje w literaturze przedmiotu oraz polskim ustawodawstwie.

¹⁰ Koncepcja rozwoju zrównoważonego może być również postrzegana jako zobowiązanie o charakterze etycznym [Matuszczak, 2013, s. 73].

¹¹ T. Kosiek [2015, s. 238] podaje przykład działań marketingowych, które stanowią często kluczowy element strategii rynkowych przedsiębiorstw w gospodarkach rynkowych, a które „nakręcając” kolejne potrzeby są z założenia niezrównoważone.

określonych zachowań, wprowadzanie ograniczeń i sztucznych regulacji, wolność tę ogranicza, przez co wpływa negatywnie na rozwój społeczny i wzrost gospodarczy. Co więcej, w rozważaniach nad przyczynami problemów współczesnego świata wskazuje się, że większość z nich jest bezpośrednio lub pośrednio efektem wzrostu gospodarczego, który z kolei jest również celem rozwoju zrównoważonego. Występuje tu więc kolejna sprzeczność, gdyż wzrost gospodarczy nie może być jednocześnie przyczyną i rozwiązaniem.

I. Lippert [2004, s. 22] uważa, że coś takiego, jak rozwój zrównoważony w dłuższej perspektywie nie może istnieć, gdyż przyjmując założenie o ograniczonych zdolnościach Ziemi do absorpcji efektów zewnętrznych działalności człowieka zgadzamy się ze stwierdzeniem, że prędzej czy później wzrost gospodarczy napotka granice środowiskowe. Dlatego też, koncepcja zrównoważonego rozwoju oparta w części na zrównoważonym wzroście gospodarczym jest sprzeczna w założeniach. Nawet jeżeli wzrost ten odbywałby się na drodze poprawy efektywności wykorzystania dostępnych zasobów, to wówczas nieograniczony wzrost w długim okresie byłby możliwy jedynie przy utrzymaniu stałego poziomu konsumpcji, a to założenie nie jest realne.

W definicji rozwoju zrównoważonego podkreśla się również konieczność zapewnienia przyszłym pokoleniom możliwości zaspokojenia potrzeb na przynajmniej takim samym poziomie, jak współcześnie. Nie wiemy jednak, jakie potrzeby będą miały przyszłe pokolenia i czy ze względu na rozwój technologii, część współcześnie rzadkich zasobów i strategicznych surowców nie będzie zupełnie zbędna [Kosiek, 2015, s. 238]. Warto podkreślić, że odwoływanie się do konieczności zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń stawia człowieka, a nie środowisko w centrum idei zrównoważonego rozwoju. Celem zrównoważenia nie jest ochrona świata przed człowiekiem. Wręcz przeciwnie, celem rozwoju zrównoważonego jest zapewnienie ludzkiej cywilizacji takiego poziomu komfortu, który bogata część świata uznała za właściwy [Kingsnorth, 2012].

Przegląd literatury związanej z zagadnieniem rozwoju zrównoważonego wykonany przez Y. Jabareen [2008, s. 179] wskazuje, że definicje tego zjawiska są niejasne. Nie ma w nich zgodności do tego, co powinno być zrównoważone, ani jak to zrównoważenie zoperacjonalizować. Skutkiem uchybień w sferze definicyjnej są problemy z możliwością pomiaru rozwoju zrównoważonego. Nie ma jednolitej, powszechnie akceptowanej metody oceny tego zjawiska. Nie uzgodniono, które zmienne ekonomiczne, środowiskowe czy społeczne należy uznać za kluczowe. W zasadzie każda organizacja zajmująca się zagadnieniem rozwoju zrównoważonego, każde państwo, jaki i poszczególni badacze posługują się inną metodą w zależności od dostępnych danych, poziomu analizy czy jej celu [Matuszczak, 2013]. Podstawową wadą stosowanych mierników jest to, że starają się we względnie prosty sposób ująć zjawisko o bardzo złożonej naturze [Bell i Morse, 2008, s. 42]. Opracowanie jednolitej metody pomiaru rozwoju zrównoważonego wydaje się współcześnie niemożliwe ze względu

na odmienne warunki, w których funkcjonują poszczególne państwa i sektory gospodarek. Wśród problemów z pomiarem zrównoważonego rozwoju najczęściej wymienia się jakość i brak porównywalności danych, wysoki koszt ich pozyskania oraz niejasno określoną funkcję celu.

Natomiast z punktu widzenia wymiernych efektów realizacji idei zrównoważonego rozwoju, mówi się o niej w kategoriach rozczarowania. Pomimo deklaracji podejmowania aktywnych działań na rzecz wdrażania tej koncepcji na poziomie międzynarodowym, narodowym i lokalnym, problemy, na które odpowiedzią miał być ekorozwój, nadal stanowią dla świata wyzwanie, a ich skala wykazuje nawet tendencje wzrostowe, na co uwagę zwrócono zarówno na Szczycie Ziemi w 2002 roku w Johannesburgu, jak i na odbywającym się 10 lat później Szczycie Rio+20 [Kosiek, 2015, s. 237]. Cele wskazane w raporcie Bruntland nie tylko nie zostały zrealizowane, ale wydają się być nawet bardziej odległe [Koroneos i Rokos, 2012, s. 143]. Chodzi tu przede wszystkim o pogłębiające się nierówności społeczne¹² i narastające dysproporcje pomiędzy bogatą Północą, a biednym Południem; utrwalanie negatywnych wzorców konsumpcji prowadzących do marnotrawienia zasobów oraz pogłębianie się kryzysu ekologicznego [Sobczuk, 2013, s. 26]. Zwolennicy idei zrównoważonego rozwoju twierdzą, że przyczyną tych tendencji jest nierespektowanie przez kraje postanowień z Rio i pozostałych szczytów ONZ, a także niska świadomość społeczna i brak należytej wiedzy na temat ekorozwoju [Brendzel-Skowera, 2009, s. 104]. Krytycy uważają jednak, że nawet odpowiednia edukacja na temat ekorozwoju nie zmieni tej sytuacji, gdyż kwestie ekologiczne będą zawsze przegrywać z kwestiami ekonomicznymi, a krótkookresowa racjonalność ekonomiczna zwycięży z długookresową racjonalnością środowiskową, gdyż taka jest natura *homo oeconomicus*. Idea zrównoważonego rozwoju jest więc w swoich założeniach koncepcją utopijną [Sztumski, 2008, s. 139].

Ponieważ pojęcie rozwoju zrównoważonego jest obecnie rozumiane bardzo szeroko, jest ono również często nadużywane¹³. Koncepcji tej brakuje dyscypliny, pozostawia zbyt dużą swobodę w zakresie interpretacji i pozwala na jej subiektywną ocenę [CIWEM, 2013, s. 18]. W efekcie państwa i przedsiębiorstwa deklarują chęć działania w duchu idei zrównoważonego

¹² Według raportu międzynarodowej organizacji humanitarnej OXFAM, ośmiu najbogatszych ludzi na świecie posiada obecnie majątek większy niż biedniejsza połowa świata. W latach 1988–2011 średni dochód 10% najbiedniejszych ludzi na świecie wzrósł o niecałe 3 USD, natomiast dochody 1% najbogatszych ludzi wzrosły 182 razy [OXFAM, 2017, s. 2].

¹³ Termin zrównoważony stosuje się współcześnie zarówno do dużych, jak i małych firm, w odniesieniu do hodowli, produkcji, usług, ubezpieczeń, szpitali, banków, finansów, budownictwa, architektury, techniki, nauki, medycyny, farmacji, energetyki, narzędzi, chemii, sportu, rozrywki, turystyki, transportu, paliwa, itd. Konsumować możemy zrównoważoną żywność, ubierać można się w zrównoważoną odzież, zrównoważony napój można wypić przez zrównoważone słomki, a po spacerze z psem pod zrównoważonym parasolem nakarmić możemy go zrównoważoną karmą. Jeżeli ktoś ma ochotę, może nawet pójść potaćzyć na zrównoważonym parkiecie [<http://www.energy-floors.com/sustainable-dance-floor/>].

rozwoju, jednak kontynuują dotychczasowe procesy [Laszlo, 2010]. Brakuje konkretnych rozwiązań, wytycznych, które ukierunkowałyby poszczególne podmioty na drodze do zrównoważonego rozwoju [Wolczek, 2014, s. 215]. W literaturze można spotkać się nawet z poglądami, że rozwój zrównoważony jest oszustwem¹⁴, sloganem, który służy uzasadnianiu działań nieakceptowanych społecznie w innych okolicznościach. Często przytaczanym przykładem takich działań jest uzasadnianie interwencjonizmu i protekcjonizmu rolnego w krajach rozwiniętych koniecznością wdrażania idei rozwoju zrównoważonego i rolnictwa wielofunkcyjnego [Paarlberg i inni, 2002]. W odniesieniu do wprowadzania przez kraje rozwinięte wygórowanych standardów środowiskowych, działania te nazywa się ekoprotekcjonizmem [Raffer i Singer, 2001, s. 186]. Zresztą warto zauważyć, że samo pojęcie rozwoju zrównoważonego zostało rozwinięte i wypromowane przez naukowców z krajów rozwiniętych i to „oni decydują o tym, co jest dobre dla reszty świata” [Hove, 2004, s. 51].

Krytycy idei zrównoważonego rozwoju wskazują również, że próbuje się go wdrażać zachęcając mieszkańców biedniejszych regionów świata do niepowtarzania błędów krajów uprzemysłowionych i stosowania przyjaznych środowisku technologii (np. pomp ręcznych, energii wiatrowej czy siły napędowej zwierząt). Jednocześnie wytyka się dynamicznie rozwijającym się biedniejszym krajom (np. Chinom i Indiom) nieposzanowanie idei zrównoważonego rozwoju, podczas gdy do współczesnego kryzysu ekologicznego przyczyniły się przede wszystkim kraje rozwinięte i niepohamowany konsumpcjonizm mieszkańców tych krajów [Fernando, 2003, s. 19]. Dlatego koszty, do powstania których doprowadziły przede wszystkim lata „grabieżczej” gospodarki krajów rozwiniętych, próbuje się obecnie przerzucać na zamieszkujących biedne kraje ludzi, którzy chcieliby również korzystać z osiągnięć współczesnej technologii. Wśród krytyków zrównoważonego rozwoju panuje więc przekonanie, że wdrażanie tej idei służy jedynie wybranej grupie ludzi z krajów najbogatszych.

Podsumowanie

Rozwój zrównoważony jest współcześnie bardzo popularną koncepcją, która znajduje zastosowanie w różnych dziedzinach życia i na różnym poziomie. Definicja zrównoważonego rozwoju jest jednak daleka od ideału i nadużywana dla uzasadnienia działań i inicjatyw, które nie przybliżają nas do realizacji celów ujętych w raporcie Brundtland. W obliczu utrzymujących się globalnych

¹⁴ W. Sztumski [2008, s. 139] pisze: „I wreszcie, idea zrównoważonego rozwoju, która powstała można rzec spontanicznie jako pozytywna reakcja na negatywne zjawiska ekonomiczne i społeczne, przekształciła się w instrument celowej manipulacji społecznej w rękach elit władzy światowej. Jako swoiste „opium dla ludu” służy on do uspokajania rewolucyjnych nastrojów społecznych i mamienia ludzi kolejnym rajem na Ziemi. Z tej racji uważam, że idea rozwoju zrównoważonego jest zwykłym oszustwem”.

nierówności, dewastacji środowiska naturalnego i zmian klimatycznych wywołanych przez człowieka, potrzeba nowej, bardziej jednoznacznej definicji, wskazania konkretnych celów i działań oraz rezygnacji z postaw antropocentrycznych. Należy podkreślić, że krytycy zrównoważonego rozwoju nie są jego wrogami *per se*, bowiem zarówno oni, jak i zwolennicy rozwoju zrównoważonego dostrzegają problemy, z jakimi boryka się współczesny świat. Krytycy zauważają jednak konieczność wręcz „dramatycznej” przemiany cywilizacyjnej, reorientacji świadomości publicznej, przejścia do nowej ery rozwoju człowieka, a żeby to osiągnąć slogany o harmonijnym rozwoju i formułowanie rozmytych celów nie wystarczą. Potrzebne są konkretne wymierne działania, intensywne współpraca przedstawicieli wszystkich regionów świata i odpowiednie zasoby finansowe. Współczesna koncepcja zrównoważonego rozwoju nie mówi nic na temat źródeł finansowania, ani nie wskazuje mechanizmów jego realizacji. Musi to ulec jak najszybszej zmianie, gdyż nie wiemy jak długo Ziemia będzie w stanie internalizować koszty działalności człowieka.

Bibliografia

- BĄKIEWICZ A., ŻUŁAWSKA U. (2010), *Od teorii wzrostu do ekonomii rozwoju*, [w:] *Rozwój w dobie globalizacji*, A. Bąkiewicz, U. Żuławska (red. nauk.), Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- BELL S., MORSE S. (2008), *Sustainability Indicators: Measuring the Immeasurable?* Earthscan, Nowy Jork.
- BORYS T. (2005), *Wąskie i szerokie interpretacje zrównoważonego rozwoju oraz konsekwencje wyboru*, [w:] *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Papuzińska A. (red. nauk.), Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz.
- BORYS T. (1999), *Pojęcie i struktura wewnętrzna koncepcji ekorozwoju*, [w:] *Wskaźniki ekorozwoju*, red. nauk. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.
- BRENDZEL-SKOWERA K. (2009), *Bariery w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju w Polsce*. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy* 14, 102–109.
- CIWEM (2013), *Re-framing sustainable development: a critical analysis*, <http://www.ciwem.org/wp-content/uploads/2016/02/Reframing-Sustainability.pdf> (data dostępu 27.02.2017).
- *Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, (1992), Rio de Janeiro, 3–14 czerwca 1992, Szczyt Ziemi, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- FERNANDO J. (2003), *The power of unsustainable development: What is to be done?* *The Annals of the American Academy* 590, 6–31, DOI: 10.1177/0002716203258283.
- FIEDOR B., KOCISZEWSKI K. (2010), *Ekonomia rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- GUDOWSKI J. (2009), *Profesor Ignacy Sachs jako prekursor koncepcji zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Od koncepcji ekorozwoju do koncepcji zrównoważonego rozwoju*, red. nauk. D. Kiełczewski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok.

- HOVE H. (2004), *Critiquing Sustainable Development: A Meaningful Way of Mediating the Development Impasse?*, Undercurrent 1(1), 48–54.
- JABAREEN Y. (2008), *A new conceptual framework for sustainable development*. Environment, Development and Sustainability 10(2), 179–192, DOI:10.1007/s10668-006-9058-z.
- JANOŚ-KREŚŁO M. (2008), *Usługi społeczne a zrównoważony rozwój regionów*, Szkoła Główna Handlowa Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- KINGSNORTH P. (2012), *Why sustainability is bad for the environment*. Environment, <http://www.abc.net.au/environment/articles/2012/10/02/3601337.htm>, (data dostępu 27.02.2017).
- KOMISJA EUROPEJSKA (2001), *Komunikat Komisji Europejskiej z dnia 15 maja 2001 Zrównoważona Europa dla lepszego świata: strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej*, COM (2001)264 final, Bruksela.
- KORONEOS C., ROKOS D. (2012), *Sustainable and Integrated Development – A Critical Analysis*. Sustainability 4, 141–153, DOI: 10.3390/su4010141.
- KOSIEK T. (2015), *Zrównoważony rozwój – rozwiązanie czy ideologia?* Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie, Politechnika Śląska 85, 233–244.
- LASZŁO K. (2010), *“Sustainability as Usual” Isn’t Good Enough*, <http://www.triplepundit.com/2010/05/sustainability-as-usual-isnt-good-enough/> (data dostępu 27.02.2017).
- LIPPERT I. (2004), *An Introduction to the Criticism on Sustainable Development*. Brandenburg University of Technology, Cottbus.
- ŁOJEWSKI S. (1998), *Ekonomia środowiska*, Wydawnictwo Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- MARKOWSKI T., STAWASZ D. (red.) (2001), *Ekonomiczne i środowiskowe aspekty zarządzania rozwojem miast i regionów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- MATUSZCZAK A. (2013), *Zróżnicowanie rozwoju rolnictwa w regionach Unii Europejskiej w aspekcie jego zrównoważenia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- OXFAM (2017), *An economy for the 99%. Full report*. Oxford. https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf (data dostępu 27.02.2017).
- PAARLBERG P., BREDAHAL M., LEE J. (2002), *Multifunctionality and Agricultural Trade Negotiations*. Review of Agricultural Economics 24(2), 322–335, DOI: 10.1111/1467-9353.00022.
- PONDEL H. (2013), *Środowisko przyrodnicze w procesie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie Wielkopolski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- PŁACHCIAK A. (2011), *Geneza idei rozwoju zrównoważonego*, Ekonomia, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 5(17), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 231–248.
- RAFFER K., SINGER H. (2001), *The economic North-South divide: six decades of unequal development*. Edward Elgar, Cheltenham, DOI: 10.4337/9781843761457.
- RAKOCZY B. (2009), *Zasada zrównoważonego rozwoju w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Wpływ idei zrównoważonego rozwoju na politykę państwa i regionów*, t. 1, Problemy ogólnopaństwowe i sektorowe, red. nauk. B. Poskrobko, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok.

- ROKICKA E., WOŹNIAK W. (2016), *W kierunku zrównoważonego rozwoju. Koncepcje, interpretacje, konteksty*, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- SOBCZUK S. (2013), *Kryzys ekologiczny ostrzeżeniem i przestrożą dla współczesnego świata i człowieka*. *Rozprawy Społeczne* 2(VII), 25–33.
- SZTUMSKI W. (2008), *Refleksje na temat rozwoju zrównoważonego. (Czy rozwój zrównoważony jest fikcją, utopią, iluzją czy oszustwem?)*. *Problemy Ekorozwoju* 3(2), 133–139.
- WCDE (1987), *Our Common Future*, World Commission on Environment and Development.
- WILKIN J. (2003), *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- WOLCZEK P. (2014), *Ewolucja podejścia do koncepcji zrównoważonego rozwoju na arenie międzynarodowej*. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* 338, 206–218.
- ZABŁOCKI G. (2002), *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Paradygmat rozwoju zrównoważonego – ujęcie krytyczne

Streszczenie

Rozwój zrównoważony to koncepcja, która znajduje obecnie zastosowanie w wielu dziedzinach gospodarki. Jej wdrażanie ma jednak swoich zwolenników, jak i konstruktywnych przeciwników. Ze względu na przewagę literatury odnoszącej się do idei zrównoważonego rozwoju w sposób pozytywny, celem pracy było przedstawienie uwag krytycznych sformułowanych wobec tej koncepcji. Artykuł ma więc charakter przeglądu i opiera się na analizie literatury polsko- i anglojęzycznej. Do najważniejszych zarzutów sformułowanych wobec idei rozwoju zrównoważonego zaliczyć należy: wewnętrznie sprzeczną, zbyt ogólną i niejasną definicję rozwoju zrównoważonego; nadużywanie pojęcia rozwój zrównoważony, co doprowadziło do dewaluacji tego terminu; a także brak efektów wdrażania rozwoju zrównoważonego i pogłębianie się problemów, które miał on rozwiązać. W celu przełamania impasu na forum ONZ, konieczne jest sformułowanie wymiernych wytycznych i podjęcie konkretnych działań, a także znaczne środki finansowe.

Słowa kluczowe: ekorozwój, ład ekonomiczny, społeczny i środowiskowy, ONZ, kryzys ekologiczny

The paradigm of sustainable development: a critical approach

Abstract

The concept of sustainable development is now being used in many areas of the economy. Its implementation, however, has its supporters and constructive opponents. Because most authors have a positive attitude towards sustainable development, the aim of the study is to present critical views regarding this concept. The article is based on the

analysis of Polish and English literature. The most important critical opinions formulated against the idea of sustainable development include: contradictory, too general and vague definition of sustainable development; abuse of the concept of sustainable development, which has led to the devaluation of the term; and the lack of effects of the implementation of sustainable development and the ever deepening of the problems it was supposed to solve. In order to break the United Nations deadlock, it is necessary to formulate measurable guidelines and to take concrete actions, which require significant financial resources.

Key words: eco-development, economic, social and environmental orders, United Nations, ecological crisis

JEL: Q56

Publikacja finansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki, projekt badawczy nr 2016/21/B/HS4/00653

Wpłynęło do redakcji: 28.02.2017 r.
Skierowano do recenzji: 06.03.2017 r.
Zaakceptowano do druku: 19.05.2017 r.